

UNIwersytet w Białymstoku
Wydział Filologiczny

15-420 Białystok
Plac Niezależnego Zrzeszenia Studentów I

telefon: 85/745-74-46
fax: 85/745-74-78

Wydział Filologiczny
UNIwersytet w Białymstoku

Dr hab. Katarzyna Dorota Kościewicz
Katedra Badań Porównawczych i Edytorstwa
Wydział Filologiczny
Uniwersytet w Białymstoku

Białystok, 03.03.2025 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Pauliny Przepiórki pt.:

Edycja krytyczna realistycznych dramatów Macieja Szukiewicza

(promotor prof. dr hab. Beata Katarzyna Obsulewicz-Niewińska, Lublin 2024,
ss. 367)

Twórczość Macieja Szukiewicza (1870–1943) była przedmiotem zainteresowania kilkunastu badaczy literatury polskiej. Swoją uwagę koncentrowali oni przede wszystkim na dorobku dramaturgicznym autora *Utudy*. Robili to na tyle skutecznie, że przestał on być twórcą nieznanym. Ciągłe jednak pozostaje zapomnianym. Przyczyn tego stanu rzeczy może być wiele. Zgodzić się należy z mgr Pauliną Przepiórką, że niedostępność w formie drukowanej dramaturgicznego dorobku pisarza wpływa negatywnie na rozwój badań nad jego literacką spuścizną oraz rodzimą dramaturgią (s. 9). Sprzyja również utrwalaniu krzywdzących –

zdaniem Doktorantki – sądów o niskim artystycznym poziomie jego sztuk. Jak czytamy w rozprawie: „aby przywrócić pamięć o Macieju Szukiewiczu, na nowo wzbudzić zainteresowanie twórczością dramaturga i zwrócić należne mu miejsce w panteonie pisarzy Młodej Polski, konieczne jest opracowanie wydania naukowego jego dramatów” (s. 10). W tym poglądzie mgr Paulina Przepiórka nie pozostaje odosobniona. Przychylają się do niego również historycy literatury, którzy wcześniej zajmowali się badaniem dramatów autora *Zawodu*, m.in. Roman Taborski, Anna Podstawka czy Gabriela Matuszek.

Z faktu, że dzieła Szukiewicza „od lat spoczywają w teczkach, zamknięte za drzwiami archiwum” (s. 4), Doktorantka uczyniła najistotniejszy powód, by zająć się opracowaniem wybranych dramatów tego autora. Jest to istotny argument, gdyż wskazuje na potrzebę ochrony dziedzictwa narodowego. Z dwudziestu sztuk Szukiewicza aż dziewięć nadal pozostaje niewydanych. Do edycji mgr Paulina Przepiórka wybrała trzy spośród nich: *Przedwiośnie*, *Zawód* i *Swawole Kupidyna*. Są to dramaty realistyczne poświęcone zagadnieniom życia artystycznego, emancypacji i kwestiom obyczajowym. Dwa z nich powstały w drugiej dekadzie XX wieku (kolejno w 1913 i 1918 roku), ostatni w 1934 roku. Pierwszy dramat dzieli od ostatniego ponad dwadzieścia lat, co pozwala spojrzeć na warsztat pisarski Szukiewicza z perspektywy diachronicznej, ocenić, czy i jak się rozwinął. Przekazy, które Doktorantka uczyniła podstawą edycji, są przechowywane w Bibliotece Jagiellońskiej jako część archiwum autorskiego.

Praca edytorska ma złożony charakter. Wymaga biegłości w prowadzeniu kwerend biblioteczno-archiwalnych, cierpliwości i uważności w odczytywaniu, przepisywaniu oraz kolacjonowaniu przekazów edytorsko ważnych, a także rozległej wiedzy potrzebnej do odpowiedniego skomentowania edytowanego tekstu. Analiza przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej będącej edycją krytyczną realistycznych dramatów Macieja Szukiewicza wskazuje, że Doktorantka wszystkie te kompetencje posiada.

Kompozycja recenzowanej pracy jest klarowna. Przepisany tekst dramatów Szukiewicza mgr Paulina Przepiórka poprzedziła wstępem, zasadami edycji oraz metrykami.

Właściwe zrozumienie intencji autora umożliwiają komentarze, którymi został opatrzony tekst dramatów. Całość domyka bibliografia. Lektura *Wstępu* poprzedzającego edycję prowadzi do wniosku, że Doktorantka dobrze radzi sobie z analizą historycznoliteracką. Zadanie to ułatwiła z pewnością dostępność monografii poświęconej dramaturgii Szukiewicza autorstwa lubelskiej teatrolożki Anny Podstawki (Lublin 2006). Na ustalenia tej badaczki mgr Paulina Przepiórka powołuje się zresztą wielokrotnie w swojej pracy, słusznie uzasadniając pominięcie w niej – jako zagadnienia już wcześniej opisanego – biografii autora *Przedwiośnia*. Z tego powodu historycznoliterackie rozważania ujęte we *Wstępie* do edycji nie są nadmiernie rozbudowane. Prowadzone są jednak rzeczowo, klarownie i poprawnie pod względem językowo-stylistycznym. Najistotniejszą, a przy tym najciekawszą ich część stanowi podrozdział poświęcony recepcji dramatów Szukiewicza, z wyraźnym rozróżnieniem na ich recepcję krytycznoliteracką i sceniczną. Ta ostatnia dotyczy trzech niewydanych dramatów realistycznych, które zostały poddane edycji. Opisując losy tych utworów na scenie, Doktorantka odnotowała również zmiany, które autor wprowadzał do tekstu swoich sztuk po ich premierze, motywowany, jak można przypuszczać, negatywnymi opiniami o ich strukturze wypowiedzianymi przez krytyków teatralnych. Niewątpliwą zaletą tej części pracy jest szczegółowa prezentacja ocen dorobku dramaturgicznego Szukiewicza, zarówno tych aprobatywnych, jak i zdecydowanie pejoratywnych.

Należy podkreślić, że mgr Paulinę Przepiórkę cechuje niezwykła biegłość w poruszaniu się wśród archiwaliów pozostałych po Szukiewiczu. Sprawność ta odnosi się przede wszystkim do rękopisów jego sztuk, które w kilku wypadkach zachowały się do naszych czasów w więcej niż jednym egzemplarzu. Dodatkowo, Edytorka wielokrotnie powołuje się na niewydaną korespondencję Szukiewicza z osobami powiązаныmi z życiem teatralnym. Udaje się Jej dzięki temu zrekonstruować autorskie starania zmierzające do wystawienia sztuk na scenach Warszawy, Poznania, Krakowa i Lwowa oraz krytyczny wielogłos dotyczący ich recepcji. W wypadku edytora tak wysokie kompetencje związane z umiejętnością przeprowadzania kwerend są niezbędne. Do pierwszych jego zadań należy bowiem znalezienie wszystkich

zachowanych przekazów uznawanych za edytorsko ważne. W odniesieniu do Szukiewicza są to teatralia przechowywane w Bibliotece Jagiellońskiej (archiwum autora), Bibliotece i Archiwum Artystycznym Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie (rękopisy sztuk), Bibliotece Śląskiej (bezcenne dla teatrologów archiwum Teatru Miejskiego we Lwowie, które po II wojnie światowej przeniesiono do Katowic), Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (rękopisy sztuk) i Biblioteki Narodowej (rękopisy sztuk).

Niepodważalną wartością rozprawy jest jej część edytorska. Zastosowane w edycji dramatów Szukiewicza zasady są przemyślane i czytelne. Doktorantka opisała wygląd, zawartość i stan zachowania zebranych przekazów edytorsko ważnych. Ze względu na formę maszynopisu przepisywanie dramatów nie nastęczało problemów z nieczytelnościami tekstu. Nie pojawiły się w nim także istotne błędy. Niezbędna okazała się modernizacja tekstu, której zakres został przejrzysto opisany w komentarzu edytorskim. Autorka sprawnie wywiązała się z obowiązku opatrzenia tekstu komentarzem rzeczowym. Zlokalizowała i przywołała we właściwym brzmieniu cytaty z innych utworów, wyjaśniła znaczenie wyrazów obcych, dawnych bądź dzisiaj niezrozumiałych oraz wyrażeń gwarowych. Wszystko to razem dało imponującą liczbę blisko pół tysiąca przypisów. Jeśli do tego dodamy liczący trzysta stron tekst przepisanych dramatów, uzyskamy pełny obraz benedyktyńskiej pracy, którą wykonała Doktorantka.

Uwagi, jakie nasuwają się po lekturze rozprawy doktorskiej mgr Pauliny Przepiórki, wynikają z poczucia niedosytu. Nie zmieniają one mojej pozytywnej oceny doktoratu, ale chciałabym, żeby wybrzmiały w tej recenzji. Doktorantka nie wyjaśnia w nim, dlaczego edytowane dramaty nie zostały wydane. Czy autor nie mógł, czy też nie chciał tego zrobić? Interesującym tropem wydają się w tym kontekście powielane na egzemplarzach autorskich dopiski Szukiewicza o zakazie wystawiania sztuk bez wyraźnej zgody autora, które mogą świadczyć o obawach dramatopisarza przed scenicznym piractwem. Podobny niedosyt wywołują wyjaśnienia Doktorantki dotyczące wyboru tych, a nie innych sztuk do edycji. Ich enigmatyczność rodzi zasadnicze pytanie dotyczące wartości artystycznej edytowanych sztuk

na tle pozostałych dramatów tego autora. Dlaczego to właśnie te wybrane przez Doktorantkę do edycji mają zmazać ciężące nad Szukiewiczem piętno „twórcy przeciętnego”? Szkoda, że Doktorantka nie zajęła się tą kwestią bardziej szczegółowo. Uzasadnienia w moim odczuciu wymaga także decyzja Autorki, by pozostawić poza tą edycją sztukę *Uluda*. Razem z *Przedwiośnią* są one bowiem uznawane w literaturze przedmiotu za dylogię, łączą je m.in. bohaterowie i temat. Wprowadzenie tej sztuki do edycji poszerzyłoby zakres chronologiczny edytowanych dzieł o dramat z wczesnego okresu Młodej Polski. Uważam, że doprecyzowania wymaga również powód, dlaczego w pracy nie zostały wykazane warianty sztuki *Przedwiośnie*. Takie wyjaśnienie pojawia się w odniesieniu do *Zawodu* (s. 35). Podobnie, jako zbyt ogólną, bo pozbawioną danych frekwencyjnych, można potraktować uwagę o brakujących literach, literówkach i tzw. potknięciach pióra (s. 36). Oprócz tego praca wymaga uwzględnienia literatury przedmiotu dotyczącej recepcji dramatów Szukiewicza po 1945 roku w kontekście działań cenzury i zakazu wystawiania jego sztuki *Na wymowie*. Wątpliwości budzi decyzja Doktorantki, by w bibliografii nie umieszczać zestawienia niewydanych dramatów Szukiewicza, nawet jeśli jest ono dostępne w monografii autorstwa Anny Podstawki. Jako konkluzję recenzowanej rozprawy doktorskiej można potraktować zdanie z zakończenia *Wstępu*: „niniejsza edycja krytyczna, pozwala dostrzec zupełnie nowy wizerunek Szukiewicza jako dramaturga” (s. 33). Nie jest to jednak, w moim odczuciu, takie oczywiste, dlatego żałuję, że Doktorantka nie rozwinęła tej kwestii.

Reasumując, Doktorantka zrealizowała wyznaczony cel, jakim była edycja trzech dramatów Macieja Szukiewicza. Mierząc się z tym problemem naukowym, wykazała się zarówno odpowiednią wiedzą teoretyczną, jak również wysokimi kompetencjami edytorskimi. Stwierdzam, że praca mgr Pauliny Przepiórki pt. *Edycja krytyczna realistycznych dramatów Macieja Szukiewicza* spełnia ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Zgłaszam więc wniosek o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kotaryna Łosiewicz